

**Педагогика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын
изденип алуу үчүн жазылган М.М.Сыдыкбаеванын «Жогорку окуу
жайларында кыргыз тилин экинчи тил катары окутууда студенттердин
тилдик компетенцияларын калыптандыруунун лингводидактикалык
негиздери (юрист адистиктеринин мисалында)» деген темадагы
диссертациясына үчүнчү оппонент, ф.и.д., профессор Т.Т.Токоевдин**

ПИКИРИ

**Теманын актуалдулугу жана анын окутуунун жана тарбиялоонун
теориясы менен методикасы адистигине, жалпы мамлекеттик
программага дал келиши эч күмөн туудурбайт.**

Кыргыз Республикасында тил саясатын жүргүзүү боюнча улуттук программанын иштелип чыгышы жана анын турмушка ашырыла башташы менен кыргыз тилин экинчи тил катары окутууга коюлуп жаткан соңку суроо-талаптарды турмушка ашыруунун лингводидактикалык негиздерин иштеп чыгуунун мааниси өтө зор. Бүгүн Кыргызстандын билим берүү тармагынын Болон системасына, эки баскычтуу билим берүүгө өтүшүнө байланыштуу кыргыз тилиндеги окуу-нормативдик иш- кагаздарына ылайык (мамлекеттик стандартка, программаларга, окуу китептерине) кыргыз тилин экинчи тил катары окутуу методикасын мектептерде, жогорку окуу жайларында компетенттүүлүккө негиздеп окутуу жана компетенциянын мазмунун аныктоо изилдөөгө муктаж экендигин баса белгилеп кетүүгө болот. Тилдик компетенцияларды калыптандыруу боюнча: К. Ж. Аганина, Л.Бим, Е. Д. Божович, В.А. Болотова, В. В. Ветрова, М. Ж. Жадрина, И. А. Зимняя, Т.В.Иванова, Б.К. Игенбаева, О.Е.Лебедева, М. И. Лисина, А. К.Маркова, Т.П. Попова, Дж. Равен, В. В. Сериков, Д. Хаймс, Н. Хомский, А. В. Хуторскойлор ж.б. окумуштуулардын чоң тобу илимий изилдөөлөрүн сунушташкан. Келечектеги адистерди кесиптик даярдоонун теориясы жана практикасы боюнча С.И.Архангелский, А.А.Вербицкий, М. Н. Вятютнев, Т.М.Дридзе, Д.И.Изаренков, М.В.Китайгородская, К.Ю.Колесина,

Г.А.Пахомова, Т.В. Рябова, В.В.Сафонова, Л. Н. Шабалиналардын изилдөөлөрү жарык көргөн. Кыргыз тилин экинчи тил катары окутуунун мазмунун компетенцияларга негиздөөгө өзгөчө маани берилбегендиктен, бул боюнча илимий изилдөө иштеринин жүргүзүлүш керектигин турмуш өзү далилдөөдө. Кыргыз тилин экинчи тил катары окутууда студенттердин тил компетенциясын калыптандыруу боюнча ар тараптуу жана терең өркүндөтүүгө жетишүүдө окуу процессине жаңыча мамиленин зарылдыгы да белгиленүүдө. Жогоруда айтылгандар диссертациялык эмгектин актуалдуулугун далилдеп турат.

Диссертациянын темасы Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин Кыргыз тилин жана адабиятын окутуунун методикасы кафедрасынын илимий-изилдөө иштери менен тыгыз байланышта аткарылган.

Диссертацияда берилген ар бир тыянак, жыйынтык жана натыйжа далилдүү жана жеткиликтүү. Сунушталган бардык жоболор кеңири аргументтелген.

1-жыйынтык. Окутуунун методикасын, методологиясын, стандарттык концепцияларды, окуу китептеринин жаңы үлгүлөрүн түзүү жана ага байланышкан маселелерди кененирээк жана терең изилдөө зарылдыгы белгиленген. Чейрек кылым ичиндеги жаралган окуу китептери, окуу куралдары, окуу программалары бүгүнкү күндө түздөн-түз пайдаланылбай калды. Болон процессинде саат өлчөмдөгү, ага карата талап өзгөрдү. Экинчиден ага карата талап өзгөрдү. Окуу китептеринин, окуу программаларынын жаңы түрлөрүн иштеп чыгуу зарыл.

2-жыйынтык. Салттуу билим берүүнүн максаттары азыркы кепкөй адиске компетенттүүлүктүн жогорку деңгээлин түзүү максаты менен толукталууда, ошол себептен тил үйрөнүүнүн максаты тилдик компетенцияны калыптандыруу, оозеки жана жазма тилин өнүктүрүү боюнча багыттуу, системалык иштерди биринчи күндөн тарта жүргүзүү керек.

3-жыйынтык Болочок адистердин тилдик компетенциясын калыптандырууга багытталган ЖОЖдордогу мамлекеттик тилди окутуунун колдонулбаган мүмкүнчүлүктөрүн ачуу күн тартибине коюлат.

4-жыйынтык. «Болочок юристтин тилдик компетенциясы» түшүнүгү конкреттештирилип, адистин тилдик компетенциясын ЖОЖдо калыптандырууга чогултулган усул-ыкмалардан пайдалануу, кыргыз тилин экинчи тил катары окутуу технологиясын колдонууга шарт түзүлүп, бул технологиянын маңызы андан ары бирдиктүү дидактикалык тутумду түзгөн педагогикалык иш чаралардын, операциялардын жана ыкмалардын ирээттүү жүргүзүлүшүндө турат.

5-жыйынтык. Билим берүү процессиндеги жаңы концептуалдык абал, компетенциялар арсеналын калыптандыруунун принциптерин жана методикалык ыкмаларын конкреттештирүү жана эң башкысы, компетенцияларды конкреттүү мазмун менен толуктоо, компетенттүүлүк ыкмасынын алкагында кесиптик даярдыкты ийгиликтүү реформалоо зарылдыгы турат.

6-жыйынтык. Юрист-студенттердин кесиптик тилдик компетенциясын түптөө боюнча окуу иштеринин натыйжалуу формалары болуп ар түрдүү инновациялык каражаттарды жана окутуу ыкмаларын колдонуу эсептелет: долбоорлорду түзүү, эл алдына чыгып сүйлөөгө даярдоо, кесиптик маанилүү көйгөйлөрдү талаш-тартыш талкуулоо, көйгөйлүк кырдаалдарды ойлоп көрүү, слайддарды, видео тасмаларды, бет ачаарларды даярдоо, окуу процессинде активдүү формалар жана ыкмалар колдонулушу керек, алар келечектеги юристтердин кебин жандандырып, түрдүүлүккө алып келет.

7-жыйынтык Педагогикалык эксперименттин жүрүшүндө байкоолордун, маектешүүлөрдүн, анкета жүргүзүүнүн, студенттердин берген отчетторун талдоонун жардамы менен профессионалдык тилдик компетенттүүлүктүн калыптанышын ченөө жүргүзүлгөн.

8-жыйынтык. Тажрыйбанын аягында алынган маалыматтарга ылайык статистикалык талдоо жүргүзүлүп, анда атайын түзүлгөн дидактикалык материалдарды колдонуу профессионалдык тилдик компетенттүүлүктү калыптандырууга шарт түзөөрү жана студенттин мотивациялык, интеллектуалдык жана эмоционалдык чөйрөсүндө өзгөрүүлөрдү камсыз кылат деген жыйынтык алынган.

Издөнүүчү тарабынан киргизилген жаңы тыянактар жана корутундулар.

1. Бүгүнкү күнгө чейин басылып, түзүлүп келген окуу куралдарыбыз, окуу китептерибиз орус аудиторияларына багытталып түзүлгөн болсо, бүгүн Кыргызстанга башка чет өлкөлөрдөн да иштегени, окуганы келип жаткан жарандардын саны өсүүдө. Чет өлкөлүк жарандар үчүн кыргыз тилин окутуп, үйрөтүүнүн методдорун, программаларын иштеп чыгуу зарыл.

2. Экинчи чет тилди үйрөтүүнүн маанилүү максаттарынын бири-тилди үйрөнүп жаткандар ошол тилди үйрөнүүнү өз алдынча уланта ала турган негизди жараткан шыкты калыптандыруу болуп эсептелет. Тилдик компетенция- тил үйрөнүүдөгү шык-жөндөм болуп саналат. Студенттердин сөздөрдү, алардын формаларын, синтаксистик түзүлүштөрдү адабий тилдин нормаларына ылайык колдонуу, анын синонимикалык каражаттарын пайдалануу, акыры-тилдин бардык байлыктарын толугу менен пайдалана билүү жөндөмдүүлүгү.

3. ЖОЖдордогу окуу процессинде кыргыз тилин экинчи тил катары үйрөнүүнүн жүрүшүндө келечектеги адистердин тилдик компетенциясын калыптандыруу процессинин концептуалдык негиздерин ачуу – эң негизги жагдайлардан. Болочок адистин тилдик компетенциясы, анын профессионалдык компетенттүүлүгүнүн, анын предметтик курамы ажырагыс бөлүгү болуп саналуу менен ЖОЖдо окуп үйрөнгөн тилдик билиминин жыйындысы катары каралат.

4. Европалык тилдик портфелдин негиздемелерине ылайык студенттер өзүнө өз баасын коюшат, өзүн көзөмөлдөшүп, тилдик компетенциянын жеткен деңгээлин жогорулатууга ички мотивациясын калыптандырууга жетишишет.

5. Юристин тилдик компетенциясынын жүзөгө ашырылышы анын жеке сапаттары (эмоционалдык-эрктик креативдик, сугтетивдик, перцентивдик) жана инсандык психологиялык өзгөчөлүктөрү менен тыгыз байланыштуу.

6. Чыгармачылык менен иштөөгө, чыгармачылык менен ой жүгүртүүгө интерактивдүү методдорду пайдалануу жөндүү. Юристин адистик чеберчилигин өстүрүүдө тилдин, анын сүйлөөсүнүн, мимикасынын, ички, тышкы маданиятынын мааниси өтө зор экени изилдөөдө баса белгиленген. Адам тагдырына ойлук кылып жаткан кезде тилдин таасирлүү орун алышы иштин оң жагына чечилишине көмөк көрсөтөт. «Салмактуу чыккан сөз болсо, шайтан да чоочуйт, сестенет», дегендей, орундуу айтылган чечен юристин сөзү—эч бир курал менен алмаштырууга болбой турган каражат болоору анык.

7. Коюлган тапшырмаларды чечүү үчүн атайын усул-ыкмалардын жана тапшырмалардын тутуму иштелип чыгылган.

8. Изилдөөдө юрист - студенттердин тилдик компетенттүүлүгүнүн анын индивидуалдуулук чөйрөсүнүн өнүгүшү менен бирдикте калыптанышы негизделген.

Алынган жыйынтыктардын ички биримдиги иште ачык байкалып турат. Изилдөөгө алынган факты-материалдар, чыгарылган бүтүмдөр, жүргүзүлгөн педагогикалык тажрыйбалар, тыянакталган корутундулар баштан аяк бир идеяны чагылдырып турат.

Изилдөөчү тарабынан алынган жыйынтыктар **теориялык** жана **практикалык** зор мааниге ээ, анткени бул иште сунушталган теориялык жоболор, корутундулар, илимий-методикалык сунуштар ЖОЖдун шартында

болочок адистердин тилдик компетенциясын калыптандыруу маселесин ийгиликтүү чечүүгө өбөлгө түзөт жана жогорку кесиптик билим берүү тутумундагы окуу жайларда программалар менен окуу китептерин, окуу куралдарын, сөздүктөрдү түзүүгө, окутуу процессинде пайдаланууга баалуу маалыматтарды берет.

Диссертациядагы тыянактар, жоболор жана жыйынтыктар толук жарыяланган. Диссертациялык иштин негизги жыйынтыктары 2011-2016-окуу жылдар аралыгында өткөрүлгөн Эл аралык жана Республикалык илимий-практикалык конференциялардагы баяндамаларда уктурулган. Диссертациянын мазмуну боюнча 2 окуу китеби, 7 окуу куралы, 1 монография, 28 макала илимий журналдарда жана жыйнактарда жарыяланган.

Демек, иштин текшерүүдөн жана апробациядан өткөндүгүн ишенимдүү белгилөөгө болот.

Автореферат диссертациянын жалпы мазмунун кыска жана толук чагылдырып турат. Диссертация менен анын авторефератында шайкешсиздик байкалбайт.

Диссертацияда айрым мүчүлүштүктөр кездешет:

1. Орфографиялык, пунктуациялык, техникалык (шилтемелерде) каталар кездешет.

2.Коргоого коюлуучу жоболор кыска,так болушу талап кылынат.Иште ал текстке айланып кеткен.

3.Иштин библиографиясы стандарттык нормага салынышы зарыл

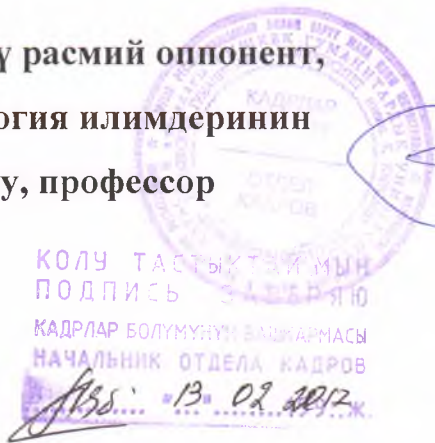
4.Тилдик компетенциянын коммуникативдик компетенция менен болгон байланышы диссертацияда көңүл бурулбай калгандыгын баса белгилеп кетүүгө болот.

Жогорудагы айтылган мүчүлүштүктөр иштин жалпы мазмунуна доо кетире албайт. Иш теориялык жактан жогорку деңгээлде аткарылган,

логикалык жактан бүткөрүлгөн монографиялык изилдөө катары бааланууга тийиш.

Жыйынтыктап айтканда, М.М.Сыдыкбаеванын «Жогорку окуу жайларында кыргыз тилин экинчи тил катары окутууда студенттердин тилдик компетенцияларын калыптандыруунун лингводидактикалык негиздери (юрист адистиктеринин мисалында)» деген темадагы диссертациясы КР ЖАКтын доктордук диссертацияларга коюлуучу талаптарына толук жооп берет, ал эми анын автору 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен практикасы (кыргыз тили) адистиги боюнча «педагогика илимдеринин доктору» окумуштуулук даражасын изденип алууга толук татыктуу.

Үчүнчү расмий оппонент,
филология илимдеринин
доктору, профессор

Т.Т.Токоев

КОЛУ ТАСТЫКТЫМЫН
ПОДПИСЬ ЗАТВЕРЖАЮ
КАДРЛАР БОЛҮМҮНҮН БАШКАРМАСЫ
НАЧАЛЬНИК ОТДЕЛА КАДРОВ
13.02.2012 ж.